

Možnosti odhaľovania účelového skresľovania a falšovania účtovných dokladov a výkazov

Detection of purposeful skew and falsification
accounting documents and statements

Zuzana STARÍČKOVÁ

Abstrakt

Porušovanie zákonov a iných predpisov môže mať pre spoločnosti vážne následky a môže predstavovať aj značné náklady. Ekonomické, komplexné a nezávislé prešetrenia porušovania zákonov sa môžu zameriavať na zneužitie osobných údajov, poskytovanie úplatkov úradným osobám cudzích štátov, pranie špinavých peňazí získaných z nelegálnych aktivít, činnosti, ktoré môžu byť považované za porušenie hospodárskej súťaže a vytváranie kartelov. To platí aj o účelovom skresľovaní účtovných dokladov, čo znamená, že ide o manipuláciu s účtovnými informáciami. Jednotlivé techniky manipulácie navzájom odlišujeme podľa toho, či konkrétna technika skresľovania údajov je viac či menej zreteľná (window dressing) alebo či je na jej odhalenie potrebná vysoká odborná kvalifikácia audítorov. V prvom rade treba vyšetriť neštandardnú činnosť s cieľom objasniť skutočnosti súvisiace s podozrením z podvodného konania spáchaného v rámci účtovnej jednotky alebo voči nej. V príspevku poukážeme na odhaľovanie ekonomickej kriminality a naznačíme vyšetrovacie postupy v priebehu forenzného vyšetrovania.

Abstract

Violations of laws and regulations can have serious consequences for companies and may also be a significant cost. Economic, complex and independent investigation of law violations may focus on the misuse of the personal data, the bribery of public officers of the foreign countries, the laundering of money obtained from illegal activities, activities that may be considered as a violation of the economic competition and creation of cartels. This also applies to the intentional misrepresentation of the accounting records, which means that it is a manipulation of the accounting data. The various techniques of manipulation can be distinguished from each other depending on whether a particular technique misrepresentation is more or less obvious (window dressing) or whether the high professional qualification of auditors is required. Firstly, a non-standard activity must be examined in order to clarify the

facts related to the suspicion of fraudulent activities committed within the accounting part or against it. In this part we point out the detection of the economic crime and indicate investigation procedures during the forensic investigation.

Kľúčové slová: odhaľovanie ekonomickej kriminality, vyšetrovacie postupy

Keywords: detection of the economic crime, investigation procedures

JEL codes: K42, M41, M42

Úvod

Konkrétna podoba a obsah účtovných informácií závisí od toho, komu sa tieto informácie poskytujú, čo sa od nich požaduje a aké rozhodovacie úlohy budú riešiť. Zobrazenie účtovníctva je verné, ak obsah položiek účtovnej závierky odpovedá skutočnému stavu, ktorý je pritom zobrazený v súlade s účtovnými metódami, ktorých použitie je účtovnej jednotke uložené na základe tohto zákona. Zobrazenie je poctivé, keď sú pri ňom použité účtovné metódy spôsobom, ktorý vedie k dosiahnutiu vernosti. V prípade, ak účtovná jednotka môže voliť medzi viacerými možnosťami danej účtovnej metódy a zvolená možnosť by zastierala skutočný stav, je účtovná jednotka povinná zvoliť inú možnosť, ktorá skutočnému stavu zodpovedá.¹ Ak vznikne podozrenie z podvodu manipulácie účtovných dokladov a informácií, úplatkárstva a korupcie alebo nekalých finančných operácií, či zlého finančného riadenia v účtovnej jednotke, je nevyhnutné uskutočniť nezávislé prešetrenie, ktoré zabezpečí rýchle a efektívne riešenie týchto záležitostí. Je potrebné odhaliť a vyšetriť neštandardnú činnosť s cieľom objasniť skutočnosti súvisiace s podozrením z podvodného konania spáchaného v rámci účtovnej jednotky alebo voči nej. Dôsledné a dôkladné prešetrenie pomáha vedeniu spoločnosti objasniť k čomu došlo, získať čo najväčšiu možnú náhradu škody pri minimálnych nákladoch a poskytnúť dôkazy pre potreby budúcich konaní.

1. Profil a charakteristika páchatel'a podvodov v strednej a východnej Európe

Nielen páchatelia podvodov v strednej a východnej Európe, ale aj páchatelia podvodov v iných krajinách, často spolupracujú s ďalšími osobami. Takéto spoločne realizované podvody sa často páchali za účasti bývalých kolegov alebo rodinných príslušníkov. Hoci mnohí

¹ Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v § 7

páchatelia podvodov nikdy v minulosti nespáchali žiadny podvod, často natrafíme aj na podvodníkov, ktorých z dôvodu spáchania podvodu alebo zneužitia právomoci predchádzajúci zamestnávateľa prepustili. Dôsledné preverovanie nových pracovníkov a ďalšie periodické previerky pracovníkov, ktorí zastávajú kľúčové pozície, pomáha odhaliť prípadné problémy s bezúhonnosťou takýchto osôb. Tiež preverovanie hlavných obchodných partnerov, z hľadiska ich prepojenia na zamestnancov, napomáha pri odhaľovaní potenciálnych konfliktov záujmov bezprostredne už v počiatočnej fáze ich vzniku.

Spoločnosť KPMG v štúdiu „Globálne profily páchatel'a podvodov“ prezentuje podrobné charakteristiky páchatel'ov podvodov. Tieto podvody boli zistené na základe preskúmania stoviek podvodov vyšetrovaných členskými firmami KPMG po celom svete. Spoločnosť KPMG riešila viac ako 80 podvodov v krajinách strednej a východnej Európy. Vyberieme niektoré hlavné črty, ktoré charakterizujú základný profil páchatel'a podvodov v strednej a východnej Európe a porovnáme ich s odlišnosťami oproti globálnemu profilu. Možno konštatovať, že v 44 percentách prípadov bol do podvodu zapojený generálny riaditeľ alebo predstavenstvo. Podvody, ktoré sa vyšetrovali v strednej a východnej Európe, sa s väčšou pravdepodobnosťou vyskytli na úrovni výkonného vedenia alebo predstavenstva.

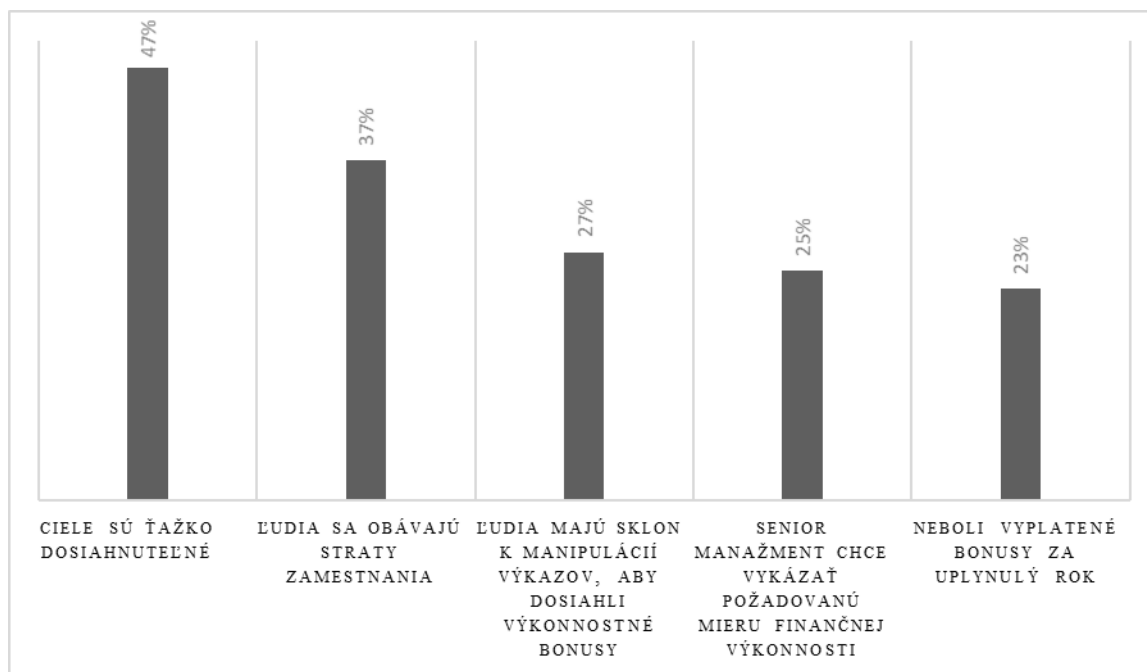
Krajiny strednej a východnej Európy prešli dlhým obdobím, v ktorom bol autokratický štýl riadenia normou a možno predpokladať, že potrvá nejaký čas, pokým sa tento prístup prestane uplatňovať. Prostredie, v ktorom hierarchiu chápeme ako nespochybniteľnú vec, predstavuje živnú pôdu pre ľudí vo vedúcich pozíciách. Práve títo páchajú podvody často aj za účasti svojich podriadených. Absencia dohľadu a neobmedzená právomoc vytvárajú príležitosť na manipuláciu. Možno preto konštatovať, že ak zahraničné materské spoločnosti dajú vedeniu svojich dcérskych spoločností možnosť „voľnej ruky“, potom by nemalo byť prekvapením, ak v určitom momente dôjde k zneužitiu ich dôvery. Správne nastavené zásady a mechanizmy nahlasovania neetického správania sa (tzv. whistleblowing) môžu v organizácii poskytnúť vytvorenie komunikačného kanála a využiť tento kanál komunikácie ako účinnú kontrolu v boji proti podvodom a korupcii. Ak dosiahnuté výsledky vyšetrovania podvodov v strednej a východnej Európe porovnáme s globálnymi výsledkami, je zrejmé, že k vzniku vyšetrovaných podvodov najväčšou mierou prispieva slabý interný kontrolný systém. Podvody v strednej a východnej Európe však v porovnaní s globálnymi výsledkami boli v oveľa väčšej miere dôsledkom bezohľadnej nečestnosti aj napriek zavedenému kontrolnému systému. Toto súvisí s vyšším hierarchickým postavením osôb, ktoré sú často zapojené do podvodov, ktoré sa vyšetrovali v strednej a východnej Európe. Medzi nich patria práve tí vyšší vedúci pracovníci,

ktorí sú v konečnom dôsledku zodpovední za kontrolné prostredie v danej spoločnosti. Pokiaľ neexistuje nezávislý dohľad, je možné tieto kontroly beztrešne ignorovať. Vrcholoví riadiaci pracovníci hľadajú spôsoby, ako daný systém oklamať. Existuje však skryté nebezpečenstvo, že čo nepoznáme, to nemôžeme preverovať. Preto treba poznať ľudí, s ktorými prichádzame do styku. Charakteristiku a profil páchatel'ov podvodov v strednej a východnej Európe uvádzame na obrázku 1.

Mnohé vyšetované podvody sa vyskytli nielen vo veľkých nadnárodných alebo domácich spoločnostiach, ale významná časť podvodov bola spáchaná aj v malých organizáciách. Je dôležité, aby aj menšie spoločnosti venovali pozornosť riadeniu rizika podvodov. Veľké spoločnosti vo väčšej miere priťahujú páchatel'ov podvodov predovšetkým vzhľadom na ich veľkosť. Práve veľkosť spoločností im umožňuje lepšie sa vyrovnáť so stratami, ktoré spôsobili podvodné konanie. Pre malé spoločnosti táto skutočnosť vzniku podvodu často predstavuje ohrozenie ich existencie.

Podľa spoločnosti PWC, ktorá pravidelne uskutočňuje prieskumy ekonomickej kriminality medzi hlavné motívy páchania ekonomickej kriminality patria nasledovné:

Obrázok 2 Motivácia k páchaniu ekonomickej kriminality

Zdroj: Spracované podľa prieskumu spoločnosti PWC Crime Survey 2016

Ťažko dosiahnuteľné ciele podnecujú k páchaniu podvodov. Predovšetkým v čase hospodárskej stagnácie a v čase keď sa spoločnosti nedarí, vyvíja sa na manažerov zo strany

majiteľov vysoký tlak. Manažéri tento tlak ďalej presúvajú na zamestnancov a stanovujú nereálne ciele.

Keďže ciele sa zdajú byť nereálne a zamestnanci aj manažéri pociťujú tlak aby podávali nereálne výkony, zvyšuje sa tak pravdepodobnosť neetického správania sa. Ťažko dosiahnuteľné ciele uviedlo až 47% páchatel'ov ako hlavný motív k podvodnému konaniu. S nereálnymi cieľmi súvisí aj strach zo straty zamestnania. Ak sa zamestnancom nepodari naplniť očakávaná vedenia spoločnosti, hrozí im prepustenie. Až 37% páchatel'ov považuje strach zo straty zamestnania ako hlavný motív ekonomickej kriminality. Manažment aj zamestnanci bývajú často odmeňovaní vo forme výkonných bonusov, čo má za cieľ motivovať k lepším výsledkom. Až 27% páchatel'ov ekonomickej kriminality bolo motivovaných vidinou vyšších bonusov. Ekonomická kriminalita sa nevyhýba ani vyššiemu manažmentu. Ako sme spomínali vyššie, ani v týchto kruhoch nie je ničím výnimočná. A preto medzi motívy k páchaniu kriminality patrí v 25% miere aj snaha senior manažmentu dosiahnuť požadovanú finančnú výkonnosť. 23% páchatel'ov uviedlo ako svoj motív to, že im neboli vyplatené odmeny za uplynulý rok.

2. Odhaľovanie účelového skresľovania a falšovania účtovných dokladov a výkazov

V prípade podozrenia na falšovanie finančných výkazov je potrebné aplikovať forenzné účtovníctvo, nariadiť previerku hospodárenia a začať vyšetrowanie podvodov, pri ktorých sa používajú forenzné technológie. Túto problematiku rozoberieme v ďalších častiach príspevkov.

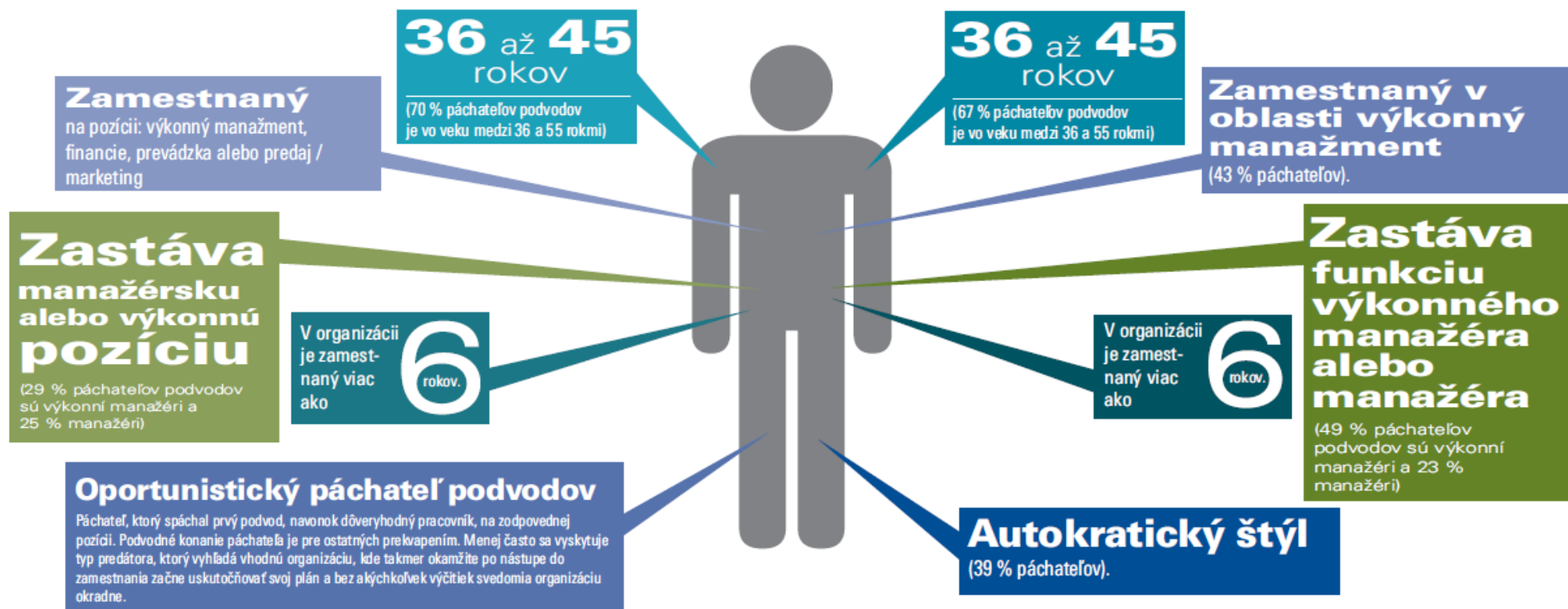
Súčasná zložitá účtovná a daňová problematika umožňuje podvodníkom pri páchaní účtovných a finančných podvodov využívať nedokonalosť legislatívy, zložitosť riadenia a neefektívnosť kontrolných procesov. Príkladom je manipulácia s účtovnými záznamami, skresľovanie a vylepšovanie hospodárenia účtovnej jednotky, falšovanie finančných výkazov, a tiež zakrývanie chybných rozhodnutí manažmentu.

Na odhaľovanie týchto nekalých praktík sú potrebné v rámci forenzného účtovníctva dlhoročné skúsenosti so zhromažďovaním, kontrolou a analýzou finančných i účtovných operácií. Dôkladná interpretácia účtovných záznamov a znalosť neštandardných postupov umožňuje včas odhaliť aj veľmi zložité účtovné manipulácie a finančné transakcie. V prípade vzniku podozrenia z podvodu, manipulácie účtovných dokladov a informácií,

úplatkárstva a korupcie alebo nekalých finančných operácií a zlého finančného riadenia, je potrebné, aby sa uskutočnilo nezávislé prešetrenie, podpora a poradenstvo, ktoré zabezpečí

Charakteristika páchatela podvodov Globálna

Charakteristika páchatela podvodov Stredná a východná Európa

Obrázok 1 Zdroj: Štúdia spoločnosti KMPG „Globálne profily páchatela podvodov“

rýchle a efektívne riešenie týchto záležitostí. Predovšetkým treba vyšetriť neštandardnú činnosť s cieľom objasniť skutočnosti súvisiace s podozrením z podvodného konania spáchaného v rámci účtovnej jednotky alebo voči nej. Prešetrenie pomáha vedeniu spoločnosti objasniť k čomu došlo, získať čo najväčšiu možnú náhradu škody pri minimálnych nákladoch a poskytnúť dôkazy pre potreby budúcich konaní. Tieto činnosti zahŕňajú napríklad prešetrenie krádeží predmetov duševného vlastníctva a iného nehmotného majetku, prešetrenie a sledovanie transakcií a ďalšie činnosti spojené s vyhľadaním, zadržaním a znovuzískaním odcudzených peňazí a majetku. Výsledky týchto činností sú významným podkladom nielen pre kontrolné orgány spoločnosti, t. j. dozornej rady predstavenstva či členov komisie pre audit, ale aj pre vlastníkov a top manažment spoločnosti. Medzi základné postupy odhaľovania páchania účtovných a finančných podvodov patrí:

- získanie dôkazov o nekalej činnosti;
- hĺbková analýza komplexných finančných transakcií;
- pohovory so zodpovednými zamestnancami účtovnej jednotky;
- dôkladné preskúmanie a vyšetrovanie jednotlivých účtovných prípadov;
- rekonštrukcia skreslených alebo chýbajúcich účtovných záznamov;
- vytvorenie súhrnnej správy s výsledkami šetrenia.

Očakávaným výsledkom odhaľovania páchania účtovných, finančných podvodov a previerky hospodárenia účtovnej jednotky je:

- zistenie histórie daného prípadu a dĺžky trvania neštandardných aktivít;
- zistenie dôvodu vzniknutého prípadu, t. j. či došlo k náhodnej chybe alebo k úmyselnej manipulácii so záznamami;
- identifikácia a objasnenie štruktúry podvodnej schémy a
- vyhodnotenie dopadu a veľkosti možných strát.

V prípade potreby je potrebné aplikovať aj znalosti a skúsenosti odborníkov na forenznú technológiu, znalecký odhad škôd a právne služby spojené s vymáhaním škôd. Každé vyšetrovanie by štandardne malo zahŕňať prieskum platnej legislatívy, vnútorných smerníc organizácie, existujúcich procesov a postupov. Súčasťou vyšetrovania je aj kontrola dokumentácie a elektronických účtovných a finančných záznamov. V priebehu auditu treba priebežne zhromažďovať a vyhodnocovať verejné aj neverejné informácie, týkajúce sa vybraných subjektov. Na základe vyhodnotenia zozbieraných dôkazných materiálov

a odhalených zistení treba navrhnuť odporúčania na odstránenie zistených slabých a zraniteľných miest kontrolného systému. Výstupom vyšetrovania je vypracovanie písomnej forenznej správy. Prvoradou snahou je odhaliť a nájsť skryté informácie rozdrobené v mnohých prameňoch, a tým vytvoriť celkový obraz o tom, čo sa v spoločnosti udialo a deje.

Záver

Odhaľovanie podvodného konania je veľmi zdĺhavý a zložitý proces. Vyšetrit' a dokázať podvody je však oveľa zložitejší a náročnejší proces, keďže častými podvodníkmi sú práve inteligentní ľudia, s výbornými znalosťami daného odboru a prostredia, ktorí disponujú citlivými informáciami a majú aj dlhoročné skúsenosti v manažérskom prostredí. Aj z tohto dôvodu odhalenie podvodného konania často býva otázkou dlhšieho času. V prípade podozrenia na podvodné konanie v spoločnosti treba čo najskôr, podľa možností už v počiatkovej fáze pri zbere potrebných informácií, či pri vyhodnotení existujúcich podozrení. Okrem toho je potrebné vybrať čo najvhodnejšie nástroje a postupy šetrenia a zostaviť vyšetrovací tím zložený z expertov na odhaľovanie podvodného konania. Rozpoznanie jednotlivých druhov podvodov je podmienené dokonalými znalosťami ich charakteristík, čo je kľúčovou podmienkou ich odhalenia. V príspevku sme uviedli možnosti identifikácie, preverovania a vyšetrovania podvodov či nekalých konaní a tiež získania dôkazov pre ďalší postup. V ďalšej časti príspevkov poukážeme na konkrétne odhaľovanie ekonomickej kriminality vo firmách pomocou forezného účtovníctva/auditú a naznačíme vyšetrovacie postupy v priebehu forezného vyšetrovania. Forezný audit je špecifický druh hĺbkového auditu, úlohou ktorého je zozbierať a analyzovať relevantné skutočnosti s cieľom preverenia podozrenia z trestnej činnosti, popísania jej priebehu a preverenia vzťahov a prípravenia dokumentácie, ktorá by mala byť podnetom pre možné začatie trestného konania orgánmi činnými v trestnom konaní.

Použitá literatúra

- [1] BANAS, M. 1999. *Právna, daňová a účtovná previerka firmy s cieľom odhaliť nezákonné aktivity*. In: *Transparentnosť v ekonomike SR II*. Bratislava: CPHR 1999.
- [2] DOWNING, J.: 2010. *Fraud Prevention and Detection* [online]. 2010. p. 7-8. <<http://papers.org/newweb/documents/Presentation FraudPreventionandDetection.pdf>>.
- [3] CHMELÍK, J. – HÁJEK, P. – NEČAS, S. 2005. *Úvod do hospodárskej kriminality*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 37-40. ISBN 80-86898-13-X.
- [4] KOPRLOVÁ, J. 2008. *Ekonomické a právne aspekty súčasnej hospodárskej kriminality*. In: *Dny práva 2008: 2. ročník mezinárodní konference pořádané Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*, Bratislava, Derivat 2018, ISSN 1336-5711, 1/2018

- Právnickou fakultou Masarykovy univerzity: sborník z konference. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 150-176. [cit. 28.3.2012]. Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>>.ISBN 978-80-210-4733-4.
- [5] KOVANICOVÁ, D. 2005. *Finanční účetnictví*. Světový koncept. 5. aktualizované vydání. Praha. Nakladatelství Polygon, 2005. s. 544. ISBN 80-7273-129-7.
- [6] KRUPOVÁ, L. 2001. *Kreativní účetnictví. Zneužívání účetnictví – možnosti a meze*. Praha. Komora auditoru ČR, 2001.
- [7] LALKA, J. – PAULE, I. 2009. *Prieskum o výskyte podvodov v organizáciách na Slovensku za rok 2009*, [online]. 2009. s. 9. [cit. 4.4.2012]. Dostupné na: <<http://www.tpa-horwath.sk/wp-content/uploads/2011/01/Survey-trh-sprava-v06-final-draft.pdf>>.
- [8] MOLÍN, Jan. *Protiprávní jednání z pohledu profesní odpovědnosti*. 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 188 s., ISBN 978-80-7357-600-4
- [9] NASER, KAMAL H. M. 1993. *Creative Financial Accounting – Its Nature and Use*. 1. vydanie. London.Prentice Hall International Limited, 1993. 250 s. ISBN 0-13-061763-6.
- [10] PWC. 2011. *Celosvetový prieskum hospodárskej kriminality 2011*. [online]. 2011. s. 3.[cit. 2.4.2012]. Dostupné na internete: <http://www.pwc.com/sk/sk/forenzne-sluzby/assets/2011-Prieskum-hospodarskej_kriminality_SK.pdf>.
- [11] PWC. 2012. *Vyšetrovacie a forenzne služby* [online]. 2012. [cit. 10.4.2012].Dostupné na: <<http://www.pwc.com/sk/sk/forenzne-sluzby/index.jhtml>>.
- [12] SINGELTON, Tommie W.; SINGELTON, Aaron J.: *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, 4. vydání, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey 2010, 317 s., ISBN 978-0-470-56413-4
- [13] VYLITA, J. 2006. *Híbkový audit nerieši podozrenia: Forenzne vyšetrovanie môže iniciovať trestné konania*. [online]. 2006. [cit. 2.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://podnikanie.etrend.sk/podnikanie-firemne-pravo/hlbkovy-audit-neriesi-podozrenia.html>>.
- [14] *Trestný zákona č. 300/2005 Z. z. v znení zákona č. 650/2005 Z. z.*

Informácie o autorovi:

Ing. Zuzana Staríčková, PhD.
Ekonomická univerzita
Národohospodárska fakulta
Katedra financií
Dolnozemska cesta 1/a
PSČ 852 35 Bratislava
email: 4soyza@gmail.com

Zuzana Staríčková
University of Economics,
Faculty of National Economy,
Department of Finance,
Dolnozemska 1/a,
852 35 Bratislava, Slovak Republic,

email: 4soyza@gmail.com

